

Zakład Doradztwa Rolniczego Instytutu Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu
Akademii Rolniczej w Lublinie

CZESŁAW MICHAŁOWSKI

*Oczekiwania doradcze rodzin rolniczych wschodniego
pogranicza Polski. III. Służba ODR o uwarunkowaniach
sprostania oczekiwaniom doradczym rodzin rolniczych*

Counselling Expectations of the Families of the Eastern Frontier of Poland.

III. Centres of Agricultural Counselling on the Conditions of Satisfying the Counselling
Expectations of Agricultural Families

Równolegle z procesem wprowadzania reformy gospodarczej do rolnictwa (3) zachodziły zmiany w doradztwie rolniczym. Polegały one przede wszystkim na powołaniu 1 stycznia 1991 r. w każdym z 49 województw ośrodków doradztwa rolniczego (ODR) w miejsce wojewódzkich ośrodków postępu rolniczego (WOPR). Reorganizacja ta pociągnęła za sobą znaczną redukcję personelu doradczego (ok. 50%). Niemniej reforma zatrudnienia poprawiła strukturę wykształcenia doradców. Mianowicie wzrosła liczba osób z wyższym wykształceniem z ok. 40% do 63%. Poziom i kierunek (nadmierna przewaga zawodów rolniczych nad ekonomicznymi, pedagogicznymi i socjologicznymi oraz prawniczymi) wykształcenia kadry doradczej może stać się w przyszłości barierą w kontynuowaniu dalszych przemian, zmierzających do unowocześnienia rolniczych gospodarstw rodzinnych.

Ośrodki doradztwa rolniczego są podstawowym kanałem przekazu wiedzy rolniczej od nauki do praktyki. Wchodzą one w skład Systemu Wiedzy Rolniczej, do którego również należą (1): a) szkoły Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, b) wyższe uczelnie (techniczne, uniwersyteckie, prywatne, publiczne), c) instytuty naukowe, d) sieci i systemy informatyczne zdolne do przekazywania informacji i mające udział w poszerzaniu wiedzy.

Głównymi celami działalności statutowej doradztwa rolniczego w Polsce są zagadnienia związane z (2): 1) ekonomiką i organizacją oraz zarządzaniem gospo-

darstwem rolnym, 2) organizacją rynku i marketingiem dla potrzeb rolnictwa i gospodarki rolno-spożywczej, 3) informacją rynkową, 4) opracowywaniem analiz, prognoz i programów rozwoju gospodarki żywnościowej, 5) działalnością na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, 6) upowszechnianiem wszelkich form działalności zespołowej producentów w całym łańcuchu gospodarki żywnościowej, a także w jej otoczeniu, 7) prawnymi i finansowymi warunkami podejmowania inicjatyw gospodarczych, 8) ekologią i produkcją żywności metodami wpływającymi na poprawę jej cech zdrowotnych, 9) agrobiznesem, 10) sprawami socjalno-bytowymi oraz bezpieczeństwem i higieną pracy na obszarach wiejskich, 11) określeniem potrzeb praktyki w stosunku do nauki.

Jak wynika z tego zestawienia celów, doradztwo rolnicze, będące instrumentem oddziaływania państwa na rolników i produkcję rolniczą, ma bardzo ważne i różnorodne zadania do spełnienia.

W latach 1994-1995 Zakład Doradztwa Rolniczego dokonał audytoryjnych badań ankietowych służby doradczej Ośrodków Doradztwa Rolniczego w Grabanowie (woj. białkopodlaskie), Rejewcu (woj. chełmskie) i Sitnie (woj. zamojskie). Badaniami objęto łącznie 103 losowo wybranych doradców, tj. około 38% zatrudnionych w tych ośrodkach. Podstawowym celem badań było uzyskanie informacji o funkcjonowaniu tej służby, a także opinii doradców o zamiarach i sposobach podnoszenia własnych kwalifikacji zawodowych jako niezbędnego warunku spełnienia oczekiwań doradczych rodzin rolniczych wschodniego pogranicza Polski.

WYNIKI BADAŃ

Większość doradców (70,0% badanej próby) jest w wieku od 36 do 50 lat i pracuje w tym zawodzie ponad 10 lat. Wykształceniem wyższym rolniczym legitymuje się 61,3% badanych. Prawie 40% doradców jest właścicielami bądź kierownikami gospodarstw rolnych, a 89,3% jest zwolennikami obecnego modelu zarządzania tą służbą. Przeciętnie na jednego doradcę przypadają 2 gminy, w których znajduje się 25 wsi z 807 gospodarstwami. Liczba rolników stale współpracujących z doradcą wynosi średnio 42 osoby, z którymi pracownik ODR spotyka się przeciętnie 14 razy w roku. 28,2% badanych odwiedza pozostałych rolników tylko na ich wyraźne zaproszenie, 25,2% - wszystkich, lecz sporadycznie, zaś 46,6% przyznaje, iż u jednych rolników bywa, zaś u innych nigdy. Doradcy poruszają się w terenie najczęściej własnym samochodem (67,0%) bądź autobusem lub koleją (57,3%). Tylko co piąty respondent korzysta z roweru lub motoroweru. Ponad 80% doradców jest zdania, iż w pomieszczeniu, w którym pracują, istnieją nieskrępowane warunki do udzielania porad rolnikom. Gorzej natomiast jest z wyposażeniem

Tab. 1. Zamiary służby doradczej ODR wschodniego pogranicza Polski dotyczące dokształcania się w zakresie wiejskiego gospodarstwa domowego, w % przypadków
 Intentions of the counselling service of the Centres of Agricultural Counselling of the eastern frontier of Poland concerning training in the sphere of the rural homestead in % of cases

Wyszczególnienie	% przypadków	Ranga	Główny organizator procesu dokształcania
Uprawa warzyw w ogródkach przydomowych	67,0	1	ODR
Uprawa krzewów owocowych	62,1	2	ODR
Kwiaciarstwo	58,3	4	ODR
Sadownictwo	59,2	3	ODR
Żywienie rodziny i przetwórstwo surowców rolniczych	59,2	3	ODR
Urządzenie domu i organizacja prac domowych	45,6	9	ODR
Gospodarowanie budżetem domowym	42,7	10	ODR
Krój, szycie i moda	41,7	11	ODR
Zdrowie i opieka nad członkami rodziny	37,9	14	ODR
Higiena i estetyka domu	48,5	7	ODR
Zdobywanie przez gospodynie dodatkowych kwalifikacji	57,3	5	ODR
Kierunki edukacji młodzieży wiejskiej	47,6	8	ODR
Agroturystyka	57,3	5	ODR
Organizacja wypoczynku rolników	48,5	7	ODR
Pielęgnowanie zdrowia i urody	40,8	12	ODR
Alternatywne źródła dochodów	56,3	6	ODR
Naprawa drobnego sprzętu domowego	39,8	13	przedsiębiorstwa
Pielęgnacja i wychowanie dzieci	35,0	15	ODR
Zasady kultury i współżycia	31,1	17	ODR
Zapobieganie narkomanii i alkoholizmowi	34,0	16	uczelnie
Organizacja życia kulturalnego na wsi	35,0	15	ODR

tych pomieszczeń w pomoce naukowe. Tak np. 55,4% respondentów ma możliwość korzystania z rzutnika pisma, 63,1% z magnetowidu, 70,9% z maszyny do pisania, 64,1% z miary zoometrycznej, 75,7% z fachowej biblioteczki i 43,7% z komputera. W kontaktach zawodowych z rolnikami doradcy posługują się z reguły metodą indywidualną. Tylko nieco ponad 40% badanych stosuje grupowe metody poradnictwa, a 2% masowe, polegające na wygłaszaniu pogadarek radiowych, pisaniu artykułów do czasopism lokalnych lub centralnej prasy rolniczej. Co piąty respondent uważa, że wymagana od niego przez władze zwierzchnie działalność, polegająca na zbieraniu różnego rodzaju danych z targowisk, lokalnych rynków itp., ma ujemny wpływ na efektywność jego pracy doradczej, bowiem zajmuje zbyt wiele czasu. Prawie 40% badanych jest zdania, że ma to częściowo ujemny wpływ, a podobna liczba doradców nie widzi związku pomiędzy tymi obowiązkami. Zdaniem respondentów, rodziny rolnicze zamieszkałe na terenie ich działania wprowadziły w r. 1994 w 88 przypadkach nowości w produkcji roślinnej i zwierzęcej w swoich gospodarstwach, co było efektem pracy doradczej. Były to najczęściej nowe odmiany zbóż i stosowane w

Tab. 2. Zamiary służby doradczej ODR wschodniego pogranicza Polski dotyczące dokształcania się w zakresie produkcji roślinnej, w % przypadków
 Intentions of the counselling service of the Centres of Agricultural Counselling of the eastern frontier of Poland concerning training in the sphere of plant production, in % of cases

Wyszczególnienie	% przypadków	Ranga	Główny organizator procesu dokształcania
Następstwo roślin	65,0	4	ODR
Uprawa roli	70,9	1	ODR
Nawożenie	63,1	5	ODR
Siew i sadzenie	49,5	9	ODR
Pielęgnacja i ochrona	68,0	3	ODR
Sprzęt	51,5	7	ODR
Przechowywanie	50,5	8	ODR
Dobór odmian	68,9	2	ODR
Kwasowość gleby	46,6	11	ODR
Zasobność gleby w składniki pokarmowe	47,6	10	ODR
Kompleksowe technologie uprawy	51,5	7	ODR
Uprawa kwalifikatów	56,3	6	ODR

Dane przekraczają 100%, bowiem respondenci wymieniali kilka przypadków

Tab. 3. Zamiary służby doradczej ODR wschodniego pogranicza Polski dotyczące dokształcania się w zakresie produkcji zwierzęcej, w % przypadków
 Intentions of the counselling service of the Centres of Agricultural Counselling of the eastern frontier of Poland concerning training in the sphere of animal production, in % of cases

Wyszczególnienie	% przypadków	Ranga	Główny organizator procesu dokształcania
Dobór ras i krzyżówki międzyrasowe	82,6	1	ODR
Kierunki użytkowania	60,2	4	ODR
Rozplód	56,3	5	ODR
Żywienie	72,8	2	ODR
Pielęgnacja i zapobieganie chorobom	66,0	3	ODR
Higiena pomieszczeń	54,4	6	ODR
Uznawanie i licencja zwierząt	46,6	7	uczelnia

Dane przekraczają 100%, bowiem respondenci wymieniali kilka przypadków

żywieniu zwierząt koncentraty. Prowadzone przez doradców szkolenia, demonstracje i pokazy rolnicze dotyczyły z reguły technologii uprawy zbóż, ziemniaka, warzyw, roślin strączkowych, żywienia zwierząt i ich chowu. Zdaniem 46,6% doradców rolnicy powinni wносить opłaty za udzielane porady w przypadku, jeśli ich realizacja przyniesie wysokie dochody. Podobna liczba respondentów jest temu przeciwna. Badana próba

Tab. 4. Zamiary służby doradczej ODR wschodniego pogranicza Polski, dotyczące dokształcania się w zakresie zagadnień społecznych i ekonomicznych, w % przypadków
 Intentions of the counselling service of the Centres of Agricultural Counselling of the eastern frontier of Poland concerning training in the sphere of social and economic problems, in % of cases

Wyszczególnienie	% przypadków	Ranga	Główny organizator procesu dokształcania
Metodyka doradztwa rolniczego	80,6	1	uczelnie i ODR
Socjologia wsi i rolnictwa	52,4	14	uczelnie
Prawo gospodarcze	61,2	9	uczelnie
Rachunkowość rolna	72,8	3	ODR
Koszty produkcji	59,2	10	ODR
Uproszczenie produkcji	52,4	14	ODR
Specjalizacja gospodarstw	75,3	2	ODR
Operacje bankowe	62,1	8	ODR i banki
Sporządzanie biznesplanów	68,6	6	ODR
Marketing produktów rolniczych	71,8	4	ODR i uczelnie
Wykorzystanie mikrokomputerów	58,3	11	Uczelnie
Handel przygraniczny ze Wschodem	68,9	5	uczelnie i przedsiębiorstwa
Ochrona środowiska przyrodniczego	65,0	7	uczelnie
Produkcja żywności wysokiej jakości	61,2	9	ODR
Przetwarzanie surowców rolniczych	54,4	12	przedsiębiorstwa
Organizacja banków chłopskich	50,5	17	banki
Organizacja instytucji spółdzielczych	53,4	13	ODR
Organizacja spółek maszynowych	51,5	15	ODR
Kooperacja w produkcji rolniczej	41,7	21	ODR
Organizacja usług rolniczych i pozarolniczych	43,7	19	ODR
Likwidacja bezrobocia na wsi	59,2	10	uczelnie
Organizacja handlowych spółek chłopskich	51,4	16	przedsiębiorstwa
Organizacja chłopskich stowarzyszeń producentów	50,5	17	ODR i przedsiębiorstwa
Organizacja izb rolniczych	49,5	18	ODR i uczelnie
Powolywanie organizacji społecznych i kulturalnych na wsi	42,7	20	ODR

Dane przekraczają 100%, bowiem respondenci wymieniali kilka przypadków

doradców wyraziła swoją opinię o zawodowej przydatności szkoleń prowadzonych przez zagranicznych specjalistów. 4,9% uznało je za bardzo przydatne, 24,3% - za przydatne, lecz tylko w odniesieniu do niektórych zagadnień, 37,9% - za przydatne, ale tylko w sensie poznawczym, a nie praktycznym, 30,0% za całkowicie nieprzydatne, zaś 2,9% nie miało na ten temat zdania.

Respondenci zdają sobie jednak sprawę z konieczności uzupełnienia wiedzy, głównie w celu sprostania oczekiwaniom doradczym rodzin rolniczych (4, 5, 6). Konieczność dokształcania się w zakresie wiejskiego gospodarstwa domowego uznało

od 31,1% do 67,0% doradców (tab. 1). Jak z tego zestawienia wynika, ponad połowa badanych pragnie uzupełnić wiedzę z zakresu uprawy warzyw w ogródkach przydomowych i krzewów owocowych, sadownictwa i kwiaciarstwa, żywienia rodziny i przetwórstwa surowców rolniczych, możliwości zdobywania przez gospodynie domowe dodatkowych kwalifikacji, agroturystyki i alternatywnych źródeł dochodów. Co trzeci z doradców odczuwa brak wiedzy m. in. z takich dziedzin, jak pielęgnacja i wychowanie dzieci, zasady kultury i współżycia w rodzinie, zapobieganie narkomanii i alkoholizmowi. W tym ostatnim przypadku doradcy są zdania, że organizatorem procesu dokształcania powinny być uczelnie wyższe.

Z reguły ponad połowa badanych doradców zdaje sobie sprawę z braków odpowiedniej wiedzy z zakresu produkcji roślinnej (tab. 2). Uprawa roli, dobór odmian, pielęgnacja i ochrona oraz nawożenie roślin - to najczęstsze przypadki, które wymagają pogłębienia wiadomości, przy czym za głównego organizatora procesu dokształcania respondenci uznają ośrodki doradztwa rolniczego.

Podobna liczna grupa doradców pragnie dokształcać się w zakresie produkcji zwierzęcej (tab. 3). W tym przypadku dobór ras i krzyżówki międzyrasowe zwierząt, a także ich żywienie są głównymi tematami dokształcania. Połowa respondentów chce uzyskać uprawnienia do uznawania i licencji zwierząt po odbyciu szkolenia organizowanego przez uczelnie rolnicze.

Zamiary służby doradczej dotyczące dokształcania się w zakresie teorii i praktyki szeroko pojętego doradztwa oraz ekonomiki i organizacji rolnictwa, a także problemów społecznych wsi przedstawia tab. 4. Wynika z niej, że ponad 80% respondentów pragnie uzupełnić swoje wiadomości z metodyki doradztwa rolniczego, a głównymi organizatorami procesu dokształcania powinny być uczelnie rolnicze oraz ośrodki doradztwa. Marketing i rachunkowość rolna, operacje bankowe, koszty produkcji, wykorzystanie mikrokomputerów itp. - to następny blok zagadnień wymagających pogłębionych wiadomości. Obok nich wiedza pedagogiczna, socjologia i prawo cieszą się zainteresowaniem respondentów, podobnie jak współczesne problemy społeczne wsi.

WNIOSKI

1. W celu sprostania różnorodnym oczekiwaniom doradczym rodzin rolniczych wschodniego pogranicza Polski należy w ośrodkach doradztwa rolniczego tej części kraju zwiększyć liczebność służby doradczej, uwzględniając przy tym zatrudnienie specjalistów z pozarolniczych dziedzin wiedzy.

2. Analizowana służba doradcza wyraża pragnienie uzupełnienia posiadanej wiedzy przede wszystkim: a) w zakresie wiejskiego gospodarstwa domowego (uprawa warzyw w ogródkach przydomowych, uprawa krzewów owocowych,

sadownictwo, żywienie rodziny oraz przetwórstwo surowców rolnych), b) w zakresie produkcji roślinnej (uprawa roli, dobór odmian, pielęgnacja i ochrona roślin uprawnych), c) w zakresie produkcji zwierzęcej (dobór ras i krzyżówki międzyrasowe, żywienie, pielęgnacja i zapobieganie chorobom zwierząt), d) w zakresie zagadnień społecznych i ekonomicznych (metodyka doradztwa rolniczego, specjalizacja gospodarstw, rachunkowość rolna).

PIŚMIENNICTWO

1. D u c z k o w s k a - M a ł y s z K.: Zadania Systemu Wiedzy Rolniczej w procesach przeobrażeń wsi i rolnictwa [w:] Doradztwo rolnicze jako ogniwo Systemu Wiedzy Rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską. ODR Poświętne, Płońsk 1996.
2. C h y ł e k E.K.: Rola doradztwa w rozwoju obszarów wiejskich i gospodarki żywnościowej w Polsce [w:] Doradztwo rolnicze jako ogniwo Systemu Wiedzy Rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską. ODR Poświętne, Płońsk 1996.
3. H u n e k T.: Rolnicy i rolnictwo czasu systemowej transformacji. Wyniki badań w oczach ekonomisty [w:] R o s n e r A. (red.): Rolnicy 92. Rolnicy wobec zmian systemowych. CBOS, Warszawa 1993.
4. M i c h a ł o w s k i C.z.: Oczekiwanie doradcze rodzin rolniczych wschodniej Lubelszczyzny. [w:] D. N i e z g o d a (red.): Agrobiznes jako podstawa rozwoju gospodarczego regionu rolniczego. Instytut Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu Akademii Rolniczej, Lublin 1995.
5. M i c h a ł o w s k i C.z.: Oczekiwanie doradcze rodzin rolniczych wschodniego pogranicza Polski. I. Oczekiwanie doradcze w zakresie produkcji rolniczej. Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio E, vol. 52, Lublin 1997.
6. M i c h a ł o w s k i C.z.: Oczekiwanie doradcze rodzin rolniczych wschodniego pogranicza Polski. II. Oczekiwanie doradcze w zakresie wiejskiego gospodarstwa domowego. Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio E, vol. 52, Lublin 1997.

SUMMARY

In the years 194-1995 surveys were conducted among 103 workers of the Centres of Agricultural Counselling at Grabanka of the Biała Podlaska district, Rejowiec of the Chełm district and Sitno the Zamość district. The following conclusions are arrived at:

1. In order to meet various counselling expectations of the agricultural families from the eastern frontier of Poland, the counselling centres should have more workers, also taking into consideration a possibility of employing specialist from the spheres other than agriculture.
2. The workers of the counselling service wish to improve their knowledge especially on vegetable cultivation in gardens, cultivation of fruit shrubs, fruit growing, family nutrition and processing of agricultural produce, soil cultivation, choice of varieties, treatment and protection of cultivable plants, choice of breeds and crossbreeds of animals, their feeding, breeding and disease protection, methodology of agricultural counselling, specialisations of farms and agrarian accountancy.